

مقدمه:

حجم بازار جهانی بذر در سال ۲۰۱۶ به ۶۴/۱ میلیارد دلار رسید. پیش‌بینی می‌شود این حجم در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد ترکیبی ۹/۹ درصد به ۱۱۳/۲۸ میلیارد دلار برسد. عواملی نظیر ضرورت افزایش تولید مواد غذایی، افزایش سطح زیر کشت محصولات تراریخته، بهبود نرخ جایگزینی بذر و پیشرفت علم و فن‌آوری از جمله مواردی هستند که سبب افزایش تقاضا برای بذر و در نتیجه افزایش حجم بازار جهانی بذر شده‌اند. به‌منظور پاسخ‌گویی به نیاز روزافزون به بذر، مقررات و قواعد بین‌المللی متعددی در چارچوب کنوانسیون‌های بین‌المللی و رویه‌های مورد عمل توسط اعضای انجمن‌های بین‌المللی درگیر در امر بذر تدوین شده است. به‌کارگیری این مقررات نقش بسیار زیادی در تسهیل توسعه تجارت بذر داشته است. این مقررات عموماً بر چهار محور زیر استوار گردیده است:

۱- مقررات بهداشت نباتی که توسط کنوانسیون بین‌المللی حفظ نباتات (IPPC)^۱ و موافقت‌نامه بهداشت نباتی سازمان جهانی تجارت (WTO-SPS)^۲ تنظیم شده است.

۲- قواعد مربوط به گواهی بذر که در چارچوب برنامه‌های بذری سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) و نیز انجمن آژانس‌های رسمی گواهی بذر (AOSCA) پایه‌ریزی شده است.

۳- رویه‌های مربوط به چگونگی انجام آزمون‌های کیفی بذر، که توسط انجمن بین‌المللی آزمون بذر (ISTA) و انجمن تجزیه‌کنندگان رسمی بذر (AOSA) تدوین شده است.

۴- مقررات مربوط به حمایت از حقوق مالکیت فکری به‌نژادگران گیاهی (PVP) که بر پایه کنوانسیون حمایت از ارقام جدید گیاهی بنا شده است.

علاوه بر مقررات بین‌المللی فوق‌الاشاره، مقررات بذر در

مناطق مختلفی از جهان به شکل منطقه‌ای در ذیل ترتیبات منطقه‌ای و یا به شکل مستقل و به‌صورت مقررات ویژه بذر تدوین، هماهنگ و به‌کارگیری شده است. این امر به نوبه خود موجب تسهیل تجارت منطقه‌ای بذر گردیده است. نمونه‌هایی نظیر اتحادیه اروپا، بلوک منطقه‌ای مرکوسور^۳، جامعه کشورهای شرق آفریقا (EAC)^۴، جامعه توسعه جنوب آفریقا (SADC)^۵ در این رابطه قابل ذکر هستند. در برخی موارد استانداردهای منطقه‌ای بذر، نظیر استانداردهای موجود در اتحادیه اروپا، کاملاً با قواعد و استانداردهای بین‌المللی مانند برنامه‌های بذری سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، هماهنگ بوده و در آن به روشنی قواعد مربوط به معرفی رقم و گواهی بذر تبیین شده است.

گسترش به‌کارگیری مقررات و رویه‌های هماهنگ بین‌المللی در زمینه بذر، با کاهش موانع فنی پیش‌روی تجارت بذر سبب شده که واردات و صادرات بذر تسهیل گردیده و موجبات اطمینان خاطر کشاورزان از حیث دسترسی به بذر با کیفیت را فراهم آورد.

وضعیت مقررات بین‌المللی حاکم بر بذر در ایران

در کشور ما در دو دهه اخیر، گام‌های بلندی در راستای توسعه صنعت بذر و ایجاد چارچوب‌های قانونی، که فرصت ایفای نقش در تجارت بین‌المللی بذر را برای کشور فراهم می‌کند، ایجاد شده است. در ذیل به بررسی وضعیت کشور در ارتباط با هر کدام از محورهای مؤثر بر تجارت بذر می‌پردازیم.

۱- کنوانسیون بین‌المللی حفظ نباتات

ایران از سال ۱۳۵۱ با تصویب متن این کنوانسیون در مجلس سنای وقت به عضویت این کنوانسیون درآمد و متعاقباً با تصویب متن تجدیدنظر شده این کنوانسیون در سال ۱۳۸۹ در

غالباً الزامی است، صادر نماید.

۴- حمایت از حقوق مالکیت فکری به نژادگران گیاهی

با تصویب آیین‌نامه ثبت ارقام گیاهی در مهر ماه ۱۳۸۸ توسط هیات امنای سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، نظام ملی حمایت از ارقام جدید گیاهی به منظور تشویق به نژادگران برای سرمایه‌گذاری در امر به‌نژادی و ایجاد ارقام جدید ایجاد شد. این نظام به آرامی در حال طی مراحل بلوغ بوده و سالیانه ارقام متقاضی دریافت حقوق مالکیت فکری رو به افزایش می‌باشد. علیرغم داشتن این نظام ملی و با وجود تصریح ماده ۱۲ قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال مصوب سال ۱۳۸۲ مجلس شورای اسلامی که به مؤسسه اجازه عضویت در کنوانسیون بین‌المللی حمایت از ارقام جدید گیاهی را می‌دهد، کشورمان به دلیل کافی نبودن مواد قانونی مرتبط با موضوع حمایت از حقوق مالکیت فکری در قانون مصوب سال ۱۳۸۲، هنوز نتوانسته به عضویت کنوانسیون مذکور درآید. لایحه عضویت در کنوانسیون مذکور هم‌اکنون در مجلس شورای اسلامی مراحل تصویب خود را می‌گذرانند و امید است با تصویب آن، فرآیند عضویت کشورمان در این کنوانسیون میسر گردد. با عضویت در کنوانسیون مذکور علاوه بر فراهم شدن امکان واردات بذر ارقام جدید تحت حمایت حقوق به‌نژادگر، خیال سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری در امر تولید بذر در کشور با هدف صادرات آسوده‌تر خواهد شد.

هماهنگ کردن مقررات بذر در منطقه اکو

از سال ۲۰۰۶ سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) و سازمان همکاری‌های اقتصادی (ECO) با اجرای پروژه ای در قالب برنامه‌های همکاری فنی (TCP)^۷ به دنبال هماهنگ کردن مقررات بذر در منطقه اکو بوده‌اند. بر این اساس در پروژه مذکور تلاش شد تا ابتدا ظرفیت‌های کارشناسی

از طریق برگزاری

دوره‌های آموزشی

ارتقا یافته و سپس

با تبادل استانداردهای

بذری و فهرست آفات و

بیماری‌های قرنطینه‌ای،

ایجاد نظامی هماهنگ

هماهنگی مقررات

به‌کارگیری مقررات و رویه‌های

هماهنگ بین‌الملل مانند OECD, ISTA

و UPOV و یا منطقه ای مانند ECO

موانع پیش روی تجارت بذر را کاهش

داده و موجب اطمینان از دسترسی به

بذر با کیفیت می‌شود.

مجلس این عضویت استمرار پیدا کرد. هدف این کنوانسیون تأمین اقدامات مشترک و مؤثر برای جلوگیری از گسترش و ورود آفات گیاهی و فرآورده‌های گیاهی و ترویج اقدامات مناسب برای کنترل آنهاست. بر این اساس، کشورهای عضو متعهد می‌شوند تا اقدامات قانونی، فنی و اجرایی را که در این کنوانسیون و موافقتنامه‌های تکمیلی به موجب ماده (۱۶) کنوانسیون مشخص شده است، اتخاذ نمایند. این کنوانسیون تصدیق می‌نماید که اقدامات بهداشت گیاهی اتخاذ شده توسط کشورهای عضو، باید از نظر فنی موجه و شفاف باشد و نباید به گونه‌ای به کار گرفته شود که موجب ایجاد تبعیض اجباری یا غیرموجه یا محدودیت پنهانی به‌ویژه در تجارت بین‌المللی شود. سازمان حفظ نباتات به نمایندگی از دولت جمهوری اسلامی ایران عضو این کنوانسیون بوده و مسئولیت حسن اجرای آن را بر عهده دارد.

۲- برنامه‌های بذر سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه

این برنامه‌ها از سال ۱۹۵۸ به‌منظور هماهنگ کردن مقررات بذر و با هدف تسهیل توسعه تجارت بذر و فراهم کردن بذر با کیفیت، ایجاد شده و تاکنون ۵۸ کشور به عضویت این برنامه‌ها درآمده‌اند. ایران نیز از سال ۱۹۹۵ به عضویت برنامه بذری این سازمان برای چغندر قند درآمد. با تلاش‌های به‌عمل آمده در مؤسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال برای تطابق با برنامه‌های بذری این سازمان و بر اساس برنامه‌ریزی به‌عمل آمده، کشور از سال ۱۳۹۴ عضو برنامه‌های بذری گندم و جو، ذرت و سورگوم این سازمان نیز شد. بر این اساس تولید بذر محصولات فوق بر اساس نظام بذری سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه در ایران میسر گردیده است.

۳- انجمن بین‌المللی آزمون بذر

این انجمن در سال ۱۹۲۴ با هدف توسعه و نشر استانداردهای آزمون بذر ایجاد شد. کشورمان از سال ۱۳۵۳ به عضویت آن درآمد است. در حال حاضر آزمایشگاه مرکزی کنترل کیفیت بذر مؤسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال عضو عادی این انجمن می‌باشد. فرآیند تبدیل عضویت مذکور به عضویت آکر دیتیه در حال طی شدن می‌باشد. با دریافت اعتبار نامه مؤسسه قادر خواهد بود برای بذور صادراتی، به ویژه بذور تولید شده بر اساس نظام OECD گواهی نارنجی‌رنگ که حاوی مشخصات تجزیه کیفی بذر بوده و ارائه آن در صادرات بذر